

EL CAS DELS MITJANS AUDIOVISUALS EN CATALÀ

FRANCESC VALLVERDÚ I CANES

En abordar aquesta qüestió, cal fer dues puntualitzacions. En primer lloc, la pregunta que dóna peu a aquesta taula rodona té un doble abast: per una part, hi ha l'aspecte sociolingüístic bàsic, és dir, què passa amb dues llengües de contacte; i per una altra, hi ha l'aspecte més lingüístic, és a dir, què passa amb les varietats d'una mateixa llengua.

La primera observació que vull fer en relació amb el fet que dins de la societat catalana actual ens trobem amb dues llengües en contacte —el català i el castellà—, és molt precisa, des d'un punt de vista sociocultural, però no se sol manifestar en «estat pur». Per definir aquest fenomen d'una manera asèptica utilitzaré dues nocions extremes que anomenaré «factor alfa» i «factor beta»: el primer respon al fet que el català és una llengua com les altres, normal, plena, autosuficient; el factor beta, en canvi, destaca el fet que, com les altres llengües minoritàries i sobretot les que han sofert persecució, el català és una llengua supeditada la llengua dominant (en el nostre cas, el castellà).

No són factors purs i, de fet, poden concórrer en moltes actuacions i situacions. En qualsevol cas, cal tenir-los en compte. (Per exemple, quan en un discurs formal sentim «cal recordar aquí les paraules de Jesucrist: *deixeu que els infants vinguin a mi*», notem que intervé el factor alfa; mentre que si diem, «cal recordar les paraules de Jesucrist: *dejad que los niños se acerquen a mí*», notem que intervé el factor beta).

Gràcies als mitjans de audiovisuals en català, o més exactament, gràcies al salt qualitatiu de 1983 (Catalunya Ràdio i TV3), el factor alfa s'ha reforçat: l'experiència de Dallas, demostrant que en català també podia funcionar un producte de masses que només semblava poder funcionar en castellà; la difusió de paraules tècniques o cultes (maregassa, la SIDA, desenvolupament, taxa, etc.) desconegudes del gran públic; l'assumpció del principi de la «llengua pròpia del mitjà» (en debats, entrevistes, concursos, etc.), són alguns exemples d'intervenció del factor alfa, del reforçament del català com a llengua «plena». Ara: al mateix temps observem que el factor

beta subsisteix entre molts professionals i molts usuaris. Un exemple recent: no fa pas gaire, en un programa de Catalunya Música —la més formal de les emissores, podríem dir-ne— un dels millors crítics cinematogràfics del país, col·laborador habitual de la ràdio i la televisió catalans, encara citava tots els títols de pel·lícules en castellà (*Instinto básico*, *Bailando con lobos*, *El silencio de los corderos...*), malgrat saber que de quasi totes n'hi ha *també* la versió catalana.

Crec que mentre els professionals de la comunicació no valorin adequadament la importància del factor alfa en el discurs normal, el risc d'una «involució» —d'una caiguda en el poti-poti lingüístic, a no saber com dir les coses, a la supeditació completa— serà sempre present. Certament, cal no dramatitzar: en un país en què dues llengües es troben en contacte permanent, el factor beta es pot donar sovint —fins i tot, avui dia, en discursos en castellà— i pot no ser «anormal». Però en el nivell formal, el factor alfa ha de ser un objectiu constant.

En l'aspecte lingüístic hi ha dos problemes de fons: d'una banda, l'estàndard oral català s'ha practicat molt poc; d'altra banda, els professionals dels mitjans audiovisuals, en els primers moments, tenien molta més experiència en castellà. Al costat d'aquests problemes, la discussió sobre el *model de llengua* (*light*, *heavy*), que tanta polèmica ha generat, sembla una minúcia. De fet, encara és vigent aquesta confrontació? En aquests moments hi ha més posicions en litigi: hi ha els «puristes crítics», que han fet una rebentada, potser excessiva, del Diccionari de l'IEC; i els «renovadors», que inspirant-se sobretot en Joan Coromines, reclamen una major atenció al català actual.

Però què fan realment els mitjans audiovisuals? De tant en tant hi ha crítiques i protestes furioses contra el català utilitzat a la ràdio i a la televisió. (És cert que la BBC també rep crítiques sobre la qualitat de la llengua, però això no ens pot servir de consol.) Sovint però, aquestes crítiques són molt subjectives. Un exemple: no fa gaire un grup de ciutadans va protestar davant les màximes autoritats polítiques i acadèmiques perquè segons ells en els programes de TV3 «no s'utilitzaven els pronoms febles *en* i *hi*». Aleshores la Comissió de Normalització Lingüística de TVC va procedir a una comprovació sistemàtica i es va arribar a la conclusió que en els programes més controlats —informatius i doblatges— l'ús d'aquests pronoms era absolutament regular i més aviat molt present, fins i tot en els noticiaris, on els segments anafòrics no són tan freqüents com en els diàlegs. En canvi, en les improvisacions, i sobretot en els programes amb públic, s'hi detectaren una omisió freqüent d'aquests pronoms. Com veiem, dirigir la croada a favor del pronoms *en* i *hi* contra els informatius o les pel·lícules no sols és un error sinó una pèrdua de temps: la croada s'ha de fer en tot cas a l'escola, a la família i a les classes per a adults, etc. sigui com sigui, jo sóc

molt específic sobre la influència mediàtica en la millora de la parla i en tinc una bona prova: ni a TV3 ni a Catalunya Ràdio no sentirem mai (o gairebé mai) un locutor dient «tenir que». Doncs bé, malgrat que fa més de quinze anys que aquestes emissores funcionen, els oients i els telespectadors catalans, continuem emprant llargament la construcció «tenir que» en les seves comunicacions orals.

Un testimoniatge significatiu sobre la qualitat lingüística als audiovisuals es pot trobar en el llibre *La llengua de TV3* (coordinat per M. Bassols, A. Rico i A. M. Torrent, professors de la UAB, Empúries, 1997), segons aquests professors les característiques de la llengua de TV3 són les següents (entre parèntesis, hi faig els meus comentaris):

a) Fidelitat a la normativa. (Aquest és, en efecte, un criteri clar de l'equip lingüístic de TV3.)

b) Opció per l'estàndard central. (Realment, aquí ha estat decisiu el pes demogràfic i sociocultural. De tota manera, s'ha potenciat des de TV3, sempre que ha estat possible, les diferents varietats fonètiques de l'estàndard.)

c) Una certa rigidesa estilística. (Una llengua demostra la seva salut quan funciona bé en els seus diferents registres. En català, la gent «no en sap prou» i prefereix refugiar-se en la seguretat normativa. Per això, a vegades certs diàlegs de pel·lícules sonen una mica artificials perquè són massa cultes.)

d) Una evolució poc perceptible. (En aquest punt, voldria fer una puntualització: crec que durant els primers dos o tres anys les provatures i els nyaps eren mol més freqüents que no pas ara.)

e) TVC ha ajudat a encunyar formes mediàtiques, és a dir, expressions pròpies. (Això és tan evident que no cal comentar-ho.)

En definitiva, sense negar que a TV3 i a Catalunya Ràdio s'hi detecten encara algunes irregularitats i deficiències, cal reconèixer que en els programes més formals i controlats la qualitat de dicció i d'expressió és superior a la mitjana utilitzada pels parlants cultes en altres àmbits (escola, instituts, Parlament, etc.).